

TIPURI DE AMFORE DE SEC. VI-IV a. Chr. DESCOPERITE LA TOMIS

Livia BUZOIANU

Un domeniu mai puțin analizat deși anunțat cu diferite prilejuri și adus ca argument în susținerea vechimii orașului Tomis¹, este cel al amforelor întregi, de epocă greacă și elenistică².

Lucrarea aduce în discuție un număr apreciabil de amfore din perioadele de început ale cetății, de la sfârșitul sec. VI a. Chr. și prima jumătate a sec. V a. Chr. urmărind evoluția în continuare a tipurilor și apariția altora noi, din a doua jumătate a sec. V și sec. IV a. Chr., aparținând unor centre recunoscute pentru comerțul în Marea Neagră.

Materialul arheologic provine, în mare parte, din săpături de verificare și sondaj, efectuate în anii 1959—1960 de un colectiv al muzeului și rămase pînă acum inedite. Lor li se adaugă cîteva descoperiri întîmplătoare de dată mai recentă, care, prin amabilitatea colegilor, ne-au fost cedate spre cercetare.

Un număr apreciabil de piese aparțin amforelor de *Chios* în varianta tîrzie a tipului timpuriu cu gîtul umflat, date în al doilea sfert — mijlocul sec. V a. Chr. În general, amforele sînt fără angobă, gura prezintă un profil elipsoidal, iar sub buză au o dungă circulară executată cu vopsea roșie. Tipologic, ele aparțin seriei evolutive stabilite de

¹ Vezi spre exemplu, V. Canarache, *Tomis*, Ed. Meridiane, 1961, p. 9—10 ; I. Stoian, *Tomitana*, p. 20, n. 3 ; D.M. Pippidi, *DID*, I, p. 152.

² Ocazional, referiri la amforele grecești și elenistice descoperite la Tomis, aflăm la M. Bucovală, *Necropole elenistice la Tomis*, p. 10, 13, 45, 119 ; A. Rădulescu și colab., *Pontica*, 6, 1973, p. 333 ; idem, *Pontica*, 8, 1975, p. 34, 44, 45 și fig. 28 ; idem, *Pontica* 10, 1977, p. 55 ; L. Buzoianu, *Pontica*, 15, 1982, p. 140 ; M. Irîmia, *Pontica*, 16, 1984, p. 101—102, și fig. 8/16, 8/8 ; idem, *Peuce*, 6, 1977, p. 74—75 și fig. 1/1—2.

V. Grace, *Amphoras*, fig. 44³, Zeest⁴, pl. III, nr. 11 a—b, C. Boulter⁵, exemplarul nr. 150 și M. Lazarov⁶, tip V, varianta a doua⁷.

Prezența pe unele fragmente a unor semne sau rest de decor pictat sub forma unor dungi verticale de vopsea roșie și aspectul în general mai masiv, ne determină să luăm în considerație și varianta timpurie a tipului, ante 480 a. Chr. sau primul sfert al sec. V a. Chr., posibil și mai timpuriu⁸.

Avem în vedere două gîturi de amfore (inv. 14379 B și D) — primul și cu o ușoară angobă alburie la exterior și începutul unui decor pictat de-a lungul pansei — și un număr de alte trei fragmente, aparținând unor exemplare diferite, care prezintă desenate pe gît semne în forma unui cerc simplu (inv. 14379 A), cerc cu punct în interior (14379 G), sau forma literei X (inv. 14379 E). Ridicarea datării lor în varianta timpurie a tipului o fundamentăm, teoretic, pe aprecierile făcute, în ultimă instanță, și de Brashinskii, 1980⁹, precum și pe aflarea unui număr apreciabil de analogii în nivelul arhaic III de la Histria¹⁰, precum și în descoperirile mai vechi, tot de la Histria, din sectorul templelor grecești¹¹.

Dacă totuși, pentru exemplarele mai timpurii de la Tomis, discutate pînă acum, păstrăm ca limită superioară cronologia ante 480 a. Chr. două fragmente de panse pictate ne dau dreptul, credem, să luăm în considerare și sec. VI. a. Chr.

Primul, este un fragment de pansă din zona de sub limita inferioară a torții și prezentînd un decor circular tăiat de o linie verticală, caracteristic vaselor cu angobă tip Lambrino¹², fig. 62, 65, 66 și 67 sau exemplarelor 350 pe NA II la Histria sau 352, NA III tot acolo¹³.

Al doilea fragment provine de la o amforă cu angobă la exterior și dungi longitudinale cu vopsea roșie, late de 1 cm. Fragmentul de pansă aparține unei amfore identice cu exemplarul de la Histria, tumul XII, nr. 11¹⁴, pentru care s-au aflat corespondențe la V. Grace, *Amphoras*, fig. 44, piesă datată în a doua jumătate a sec. VI a. Chr. și Zeest, pl. III, 10-b.

³ Grace, *Amphoras and the ancient wine trade*, ed. 1961.

⁴ I.B. Zeest, *Keramiceskaia tara Bospora*, MIA, 83, 1960.

⁵ C. Boulter, *Hesperia*, 22, 1953, 2, p. 104—105.

⁶ M. Lazarov, *Izvestija*, Varna, 18 (33), 1982.

⁷ Vezi și I.B. Brashinskii, *Greceskii keramiceskii import na nijnem Donu v V—III vv. do n.e.*, L., 1980, catalog nr. 2 și 3. Răspîndirea tipului este marcată la Duvanlii, B. Filov, *Nadgrobnite mogili pri Duvanlii v Plovdivsko*, Sofia, 1934, p. 82, fig. 104; Ravda, L. Ognenova, *Podvodna arheologija v Nesebr*, Vekove, 1973, 3, p. 49; Odessos, M. Lazarov, *Izvestija* Varna, 9 (24), 1973, p. 7—13 și tabl. I—II; de asemeni, la Histria.

⁸ După M. Lazarov, *op. cit.*, a doua jumătate a sec. VI — primul sfert al sec. V a. Chr. (tip V, varianta I).

⁹ I.B. Brashinskii, *op. cit.*, p. 15—18.

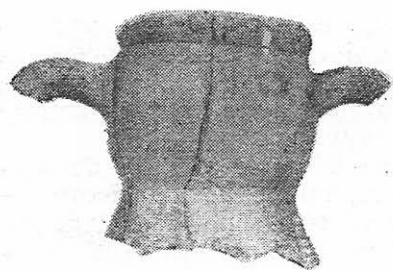
¹⁰ Histria, II, pl. 52, nr. 355, 356, 357, 360, 368, 369.

¹¹ Histria, I, p. 263—265, fig. 110—111 și mai departe, p. 370—376, fig. 163, 169—175 și 181.

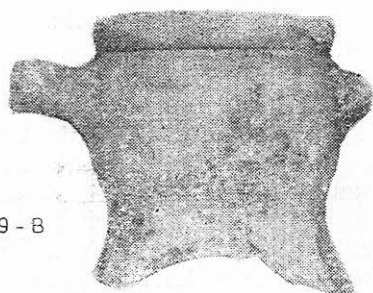
¹² M. Lambrino, *Les vases archaïques d'Histria*, Bucarest, 1938.

¹³ Histria, II, p. 89 și pl. 21.

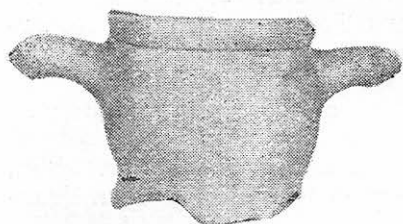
¹⁴ *Ibidem*, p. 159 și pl. 73.

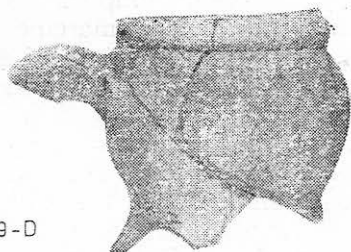
14739 - A

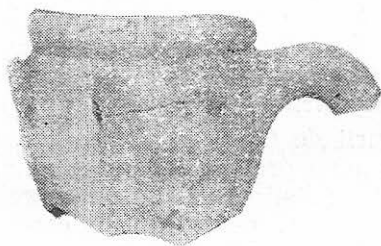
14739 - B

14739 - C

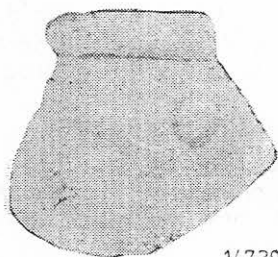
14739 - D

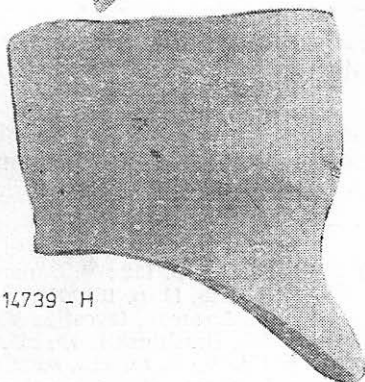
14739 - E

14739 - F

14739 - G

14739 - H

Planşa I

Chios

Cît privește tipologia după Lambrino, este probabil ca fragmentul să fie atribuit unei amfore tip A2, ca și exemplarul descoperit în tumul, deși în cazul nostru este vorba numai de un fragment de pansă, și între timp s-a ajuns la concluzia să existe mai multe tipuri de amfore cu angobă provenind din Chios, decît cele stabilite de Lambrino.

O ultimă observație care se impune are în vedere dungile de vopsea roșie pictate, care, după părerea noastră, nu țin de un „decor” — cu atît mai mult cu cît decorul caracteristic al acestor vase este linia circulară sau meandrul în „8” — ci reprezintă un *marcaj*, ca în cazul amforei histriene citate mai sus.

Cele două fragmente de pansă analizate se plasează în fruntea seriei amforelor timpurii de Chios, iar pentru Tomis prezintă o importanță particulară, marcînd începutul importurilor amforice aici încă din a doua jumătate a sec. VI a. Chr., probabil spre sfîrșitul secolului.

Revenind la amforele din sec. V a. Chr., marcăm prezența în continuare a Chios-ului în a doua jumătate a sec. V a. Chr., și în secolul următor. Ne referim în primul rînd la o amforă întregă (inv. 5144), care în momentul descoperirii ei a atras atenția istoricilor asupra documentării secolului V a. Chr. la Tomis¹⁵.

Amfora este de tip V. Grace, *Amphoras*, fig. 44 (ultimul exemplar), Zeest pl. IV, fig. 11-v, sau Lazarov, tip V, varianta a 3-a, datat de toți în al treilea sfert al sec. V a. Chr. Este ultima variantă timpurie a tipului cu gîtul umflat, documentată și în necropola tumulară de la Histria¹⁶; de asemenea, la Dionysopolis, Odessos și Burgas¹⁷, iar în regiunile din nordul Mării Negre, prin descoperirile de la Elisavetovskoe¹⁸.

Tot în categoria recipientelor timpurii de Chios includem trei picioare de amfore, care au ca trăsături comune profilul cilindric, rotunjit la bază și concavitatea din interior. Trăsătura distinctivă și care în același timp constituie element clar de datare a lor o reprezintă forma concavității; în general, la formele mai timpurii, piciorul este mai masiv și scobitura se lățește spre interiorul piciorului; la majoritatea amforelor cu gît umflat tîrzii, scobitura este mai puțin adîncă și se lățește spre talpă¹⁹. Din acest punct de vedere, unul din cele trei fragmente descoperite la Tomis aparține unui tip mai timpuriu (1), iar celelalte două (2 și 3) țin de unele tipuri tîrzii, din al treilea și, posibil, următorul sfert la sec. V a. Chr.

Spre sfîrșitul sec. V a. Chr., chiar din al treilea sfert al secolului, are loc o schimbare în forma amforelor de Chios, legată, după V. Grace, de cerințele decretului athenian din 449 a. Chr. cu privire la standardele de vase²⁰. Vasele de tip nou se caracterizează prin gît cilindric, înalt

¹⁵ R. Vulpe, Pontice, 2, 1969, p. 152—153; I. Stoian, *op. cit.*, p. 20, n. 3; D.M. Pippidi, DID, I, p. 152; V. Canarache, *op. cit.*, p. 10.

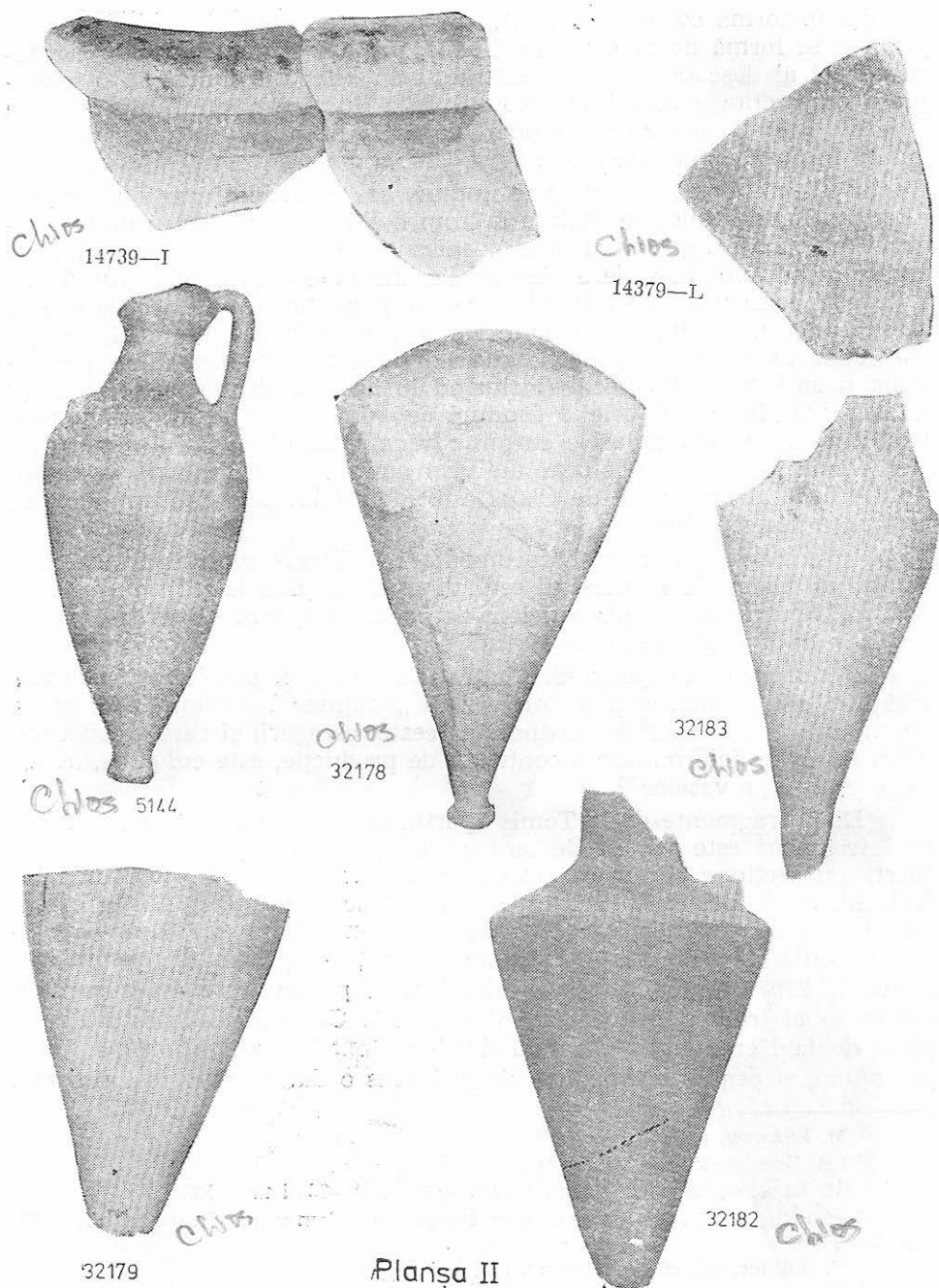
¹⁶ Histria, II, p. 161, XI, 1, pl. 86; p. 168, XIV, 2, pl. 89.

¹⁷ M. Lazarov, *Izvestija Varna*, 18 (33), 1982, harta, p. 13.

¹⁸ I.B. Brashinskii, *op. cit.*, catalog nr. 6—12.

¹⁹ I.B. Zeest, *op. cit.*, p. 75 (?); I.B. Brashinskii, *op. cit.*, p. 16.

²⁰ V. Grace, M. Savvatiannou-Pétrapoulakou, *Les timbres amphoriques grecs*, Exploration archéologique de Délos, 27, Paris, 1970, p. 359 și n. 2.

Planşa II

și corp de formă conică, terminat, într-o perioadă avansată a tipului, cu piciorul în formă de manșon. La Tomis, într-un context arheologic diferit de cel al descoperirilor precedente, s-au aflat un număr de 5 exemplare fragmentare aparținând noului stil, tip Zeest, pl. V/fig. 14 sau Lazarov²¹ tip D, și cărora descoperirile de la Elisavetovskoe le asigură o datare în prima jumătate a sec. IV a. Chr.²²

O ultimă observație care se impune are în vedere numărul de fapt al amforelor de Chios semnalate la Tomis. Fiind vorba numai de un singur exemplar întreg, restul aflându-se în stare fragmentară, criteriile de apreciere au avut în vedere piesele clar distincte prin forma gîtului sau a pansei, decorul și comparațiile nuanței și calității argilei folosite. Din acest punct de vedere cele două fragmente de panse timpurii aparțin clar unor exemplare distincte; gîturile în formă umflată disting *minimum* 8 amfore de tip vechi (incluzînd în această cifră și vasul întreg; nu am luat în calcul cele 3 funduri de vas, care aparțin, foarte probabil, unora din exemplarele cu gîtul fragmentar discutate și două fragmente mai puțin individualizate ale unor amfore de același tip). În sfîrșit, tipul recent al amforelor de Chios este identificat prin 5 exemplare, de asemenea fragmentare.

În acest fel, apare clar documentată la Tomis evoluția formei amforelor de Chios de la sfîrșitul sec. VI a. Chr., pînă la mijlocul sec. IV a. Chr. și printr-un număr suficient de exemplare, care să verifice caracterul *ne-arbitrar* al acestor importuri.

O categorie mai puțin circulată în arealul vest-pontic²³ și care tocmai din acest motiv capătă atribut de „noutate” la Tomis, este cea a amforelor de Lesbos. Nota distinctă a acestei categorii și care a constituit un criteriu de determinare a centrului de producție, este culoarea, în general cenușie, a vaselor²⁴.

Două fragmente de la Tomis aparțin unor amfore de acest tip. Primul fragment este un gît de amforă, cu profil cilindric, ușor bombat, toarta cu secțiune cilindrică, apropiată de gît în zona de joncțiune inferioară, iar la partea superioară suprapusă de buza plată. Aceste caracteristici, la care se adaugă dimensiunile fragmentului (0,180 m — înălțimea gîtului și 0,20 m — înălțimea torții), îl apropie de exemplarul întreg P 21975 de pe Agoraua atheniană²⁵, pentru care s-a sugerat o datare în al treilea sfert al sec. V a. Chr.²⁶. Compararea acestuia cu o piesă de la Keramaikos²⁷, datată după context în anii 470/460 a. Chr., presupune și pentru exemplarul de la Tomis o datare ceva mai ridicată,

²¹ M. Lazarov, *op. cit.*

²² I.B. Brashinskii, *op. cit.*, p. 17.

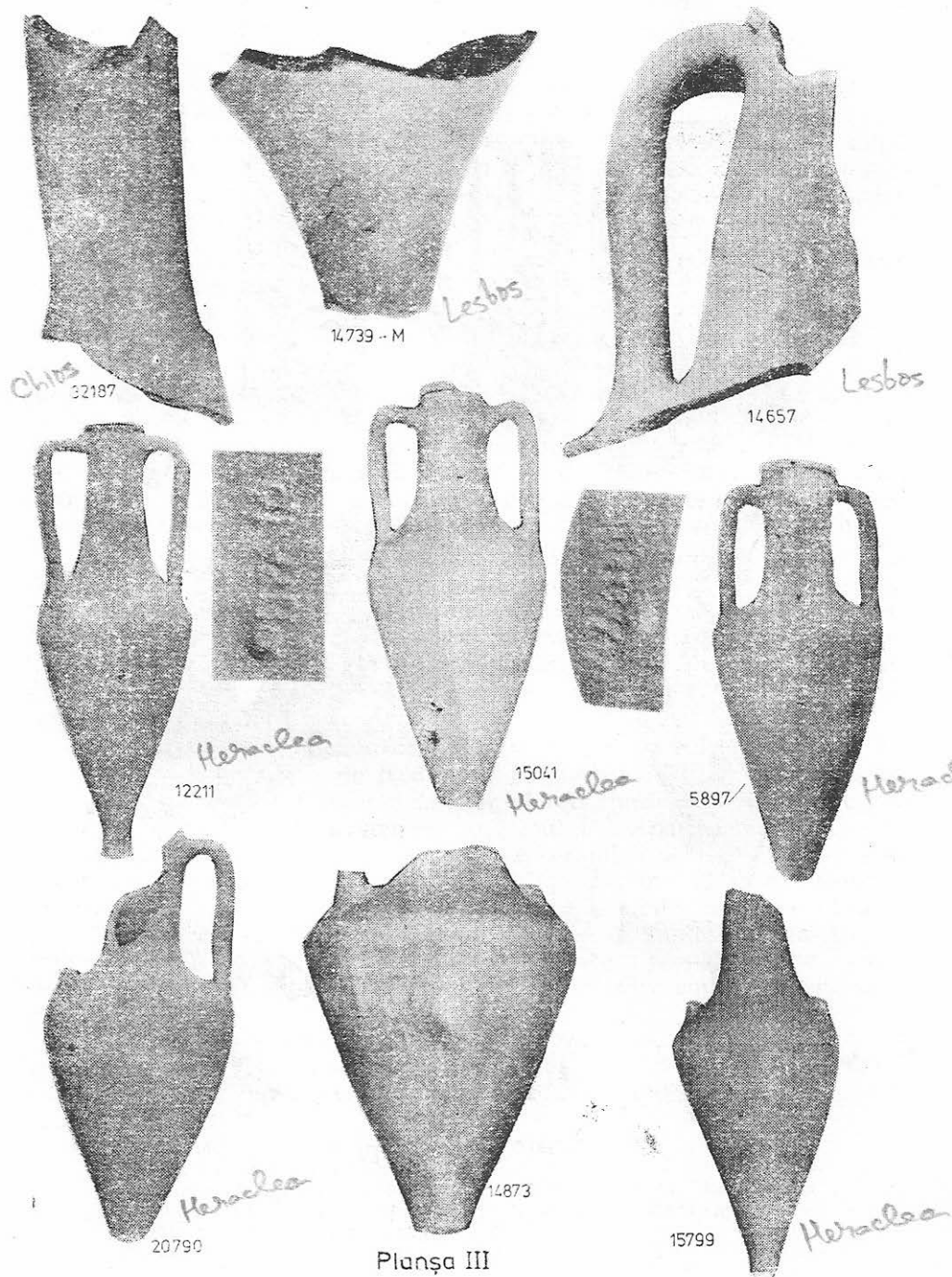
²³ M. Lazarov, *Izvestija Varna*, 9 (24), 1973, p. 21—23 și tabl. IX.

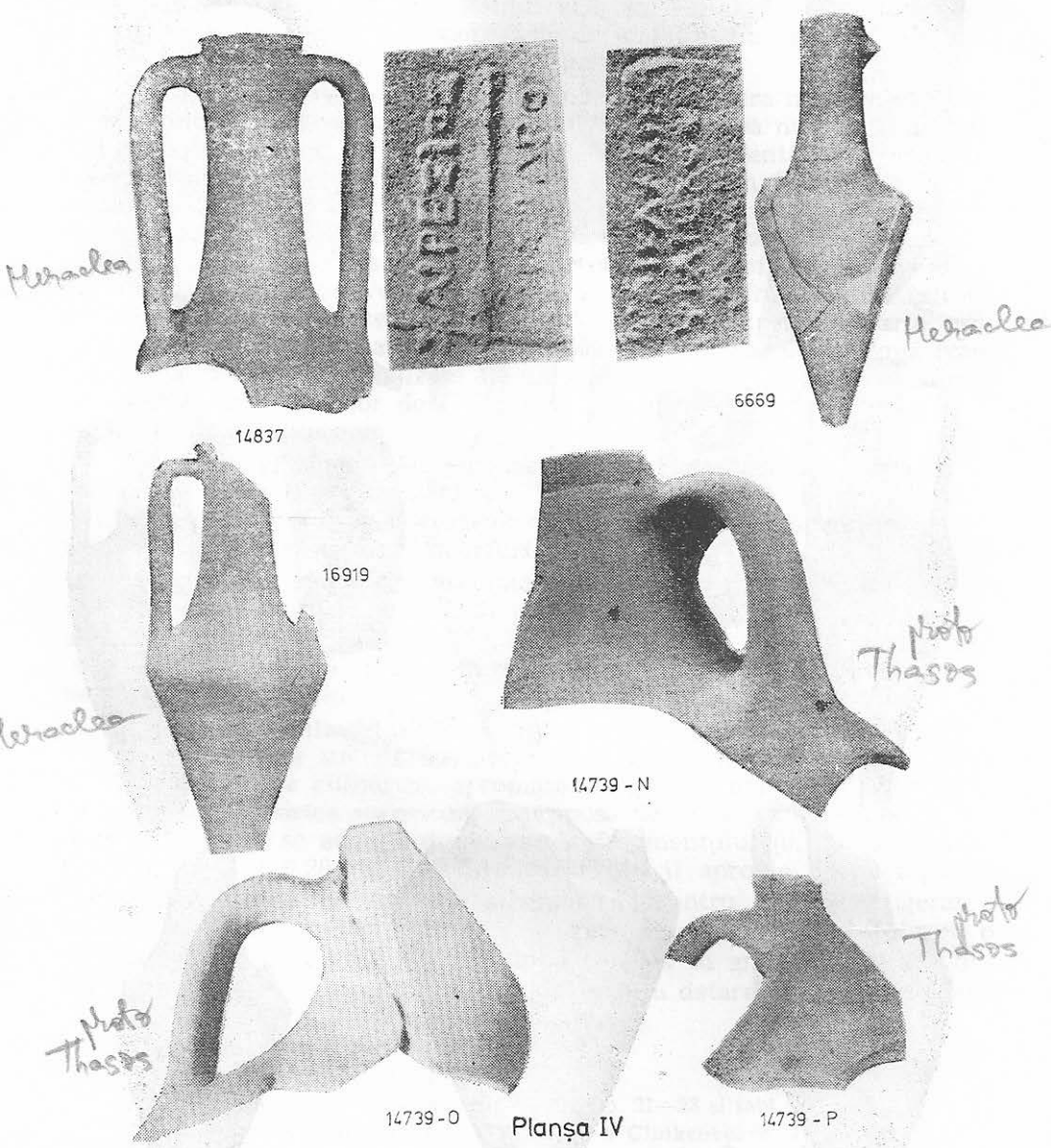
²⁴ Asupra culorii voit cenușii, vezi Barbara Clinkenbeard, *Hesperia*, 51, 1982, 3, p. 253—254.

²⁵ C. Boulter, *op. cit.*, catalog nr. 148.

²⁶ *Ibidem*, p. 104, cu comentariu de V. Grace.

²⁷ Barbara Clinkenbeard, *op. cit.*, p. 248—267 și mai ales, p. 265, nr. 3.

care să însemne cel puțin mijlocul secolului V a. Chr. Ultima datare coincide și cu amfora întreagă din tumulul XXII de la Histria²⁸ datată prin context, către 450 a. Chr.

Al doilea fragment este un fund de amforă, distinct de exemplarul anterior prin conținutul și nuanța argilei folosite (mai închisă la exterior și cu o tentă puțin albăstruie în interior). Vasul se susține pe o talpă plată, cu diametrul de 4,5 cm, caracteristică ce îl plasează între amforele timpurii din pastă cenușie, anterioare tipului de vas cenușiu cu picior ascuțit de la sfârșitul sec. V a. Chr. și din secolul următor.

Din sec. IV a. Chr. pe piața tomitană își fac apariția produsele de *Heraclea Pontică*, în toate variantele tipologice ale seriei :

— tipul I (cu subtipul I A) după Brashinskii²⁹, caracterizat în general prin forme mai masive, profil conic și umeri rotunjiți. Dimensiunile vaselor ating 0,670 m înălțime și 0,260—0,270 m diametru. Acest tip este documentat la Tomis prin 6 exemplare. Într-un singur caz tipologia se verifică prin prezența unor ștampile englice din prima grupă cronologică, respectiv din primul și începutul celui de al doilea sfert al sec. IV a. Chr. Exemplarul cu nr. inv. 12211 poartă inscripția dispusă pe un singur rând, cu forma de genitiv în o. Vasul în cauză a fost găsit împreună cu un kylix datat în prima jumătate a sec. IV a. Chr.³⁰ ;

— amforele de tip II, în număr de două exemplare la noi, au profilul mai zvelt, umeri profilați și picior sensibil alungit. Nici un exemplar nu s-a păstrat întreg ; pe ambele piese sînt aplicate ștampile din grupa a III-a tîrzie, din al doilea și al treilea sfert al sec. IV a. Chr. Pentru numele magistratului *Καλλίας*, 16 din 22 ștampile englice găsite într-un singur complex la Elisavetovskoe stabilesc datarea lui la jumătatea sec. IV a. Chr.³¹ ;

— singurul exemplar de tip III este o piesă aproape întreagă, nestampilată, cu înălțimea de 0,66 m și diametrul de 0,23 m. Forma bistranconică a corpului îl apropie de exemplarele thasiene, de unde și denumirea de amfore „pseudothasiene“ dată tipului³². Apariția acestor amfore este independentă de evoluția generală a ceramicii de Heraclea și considerată ca un scurt episod în circulația lor. Datarea, oricum asigurată pentru sec. IV a. Chr., poate fi restrinsă în al doilea sfert — mijlocul sec. IV, a. Chr., luînd în considerare aflarea exemplarului nostru împreună cu amfore de Chios din prima jumătate a sec. IV a. Chr. și modulul vasului de 0,340, valoare care îl plasează între amforele heracleene din varianta IA.

Cele 9 amfore de Heraclea la care se adaugă cîteva ștampile izolate (parte publicate în primul catalog tomitan din SCIV, 19, 1968, 1, parte inedite provenite de la Edificiul roman cu mozaic), deși documen-

²⁸ Histria, II, p. 164—166 și pl. 86, XXII, 2.

²⁹ I.B. Brashinskii, *op. cit.*, p. 22—24.

³⁰ M. Bucovală, *op. cit.*, p. 10. Exemplarul cu ștampila *Ἀριστοκράτης* îl încadrăm spre sfârșitul sec. IV a. Chr. (vezi, de exemplu, Pontica, 19, 1986, p. 42).

³¹ I.B. Brashinskii, *op. cit.*, catalog nr. 377—398.

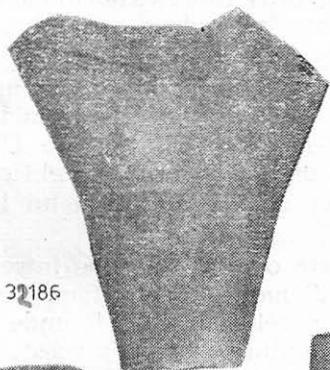
³² *Ibidem*, p. 24.

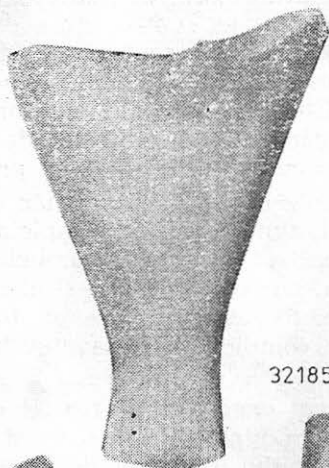
4620

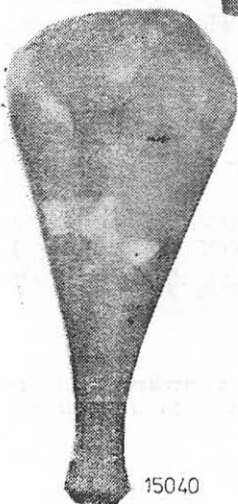
32176

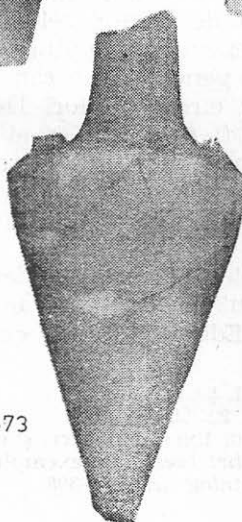
32186

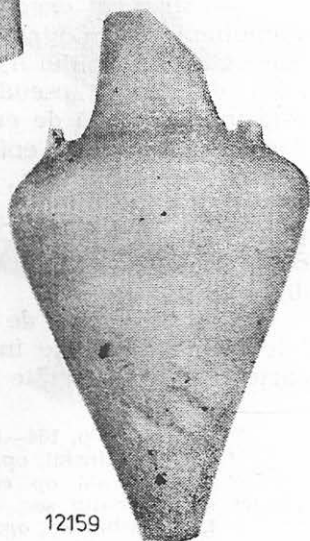
32185

15040

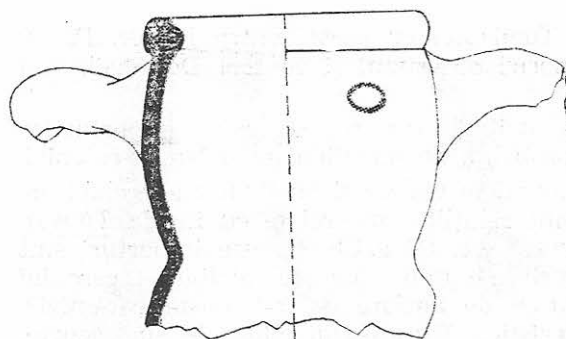

44873

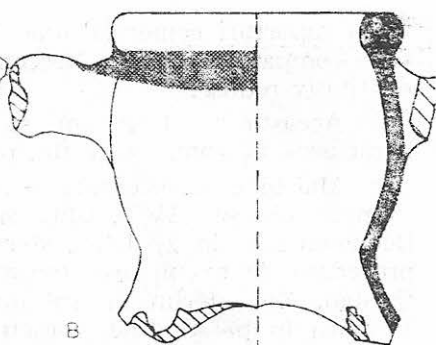

12159

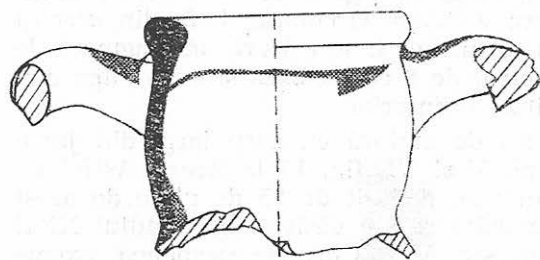
Planşa V

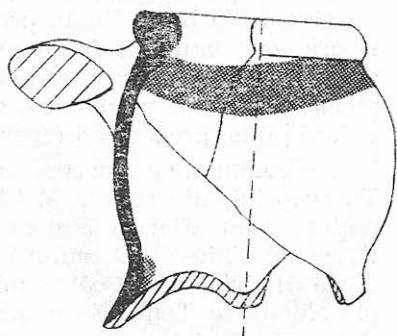
14739-A

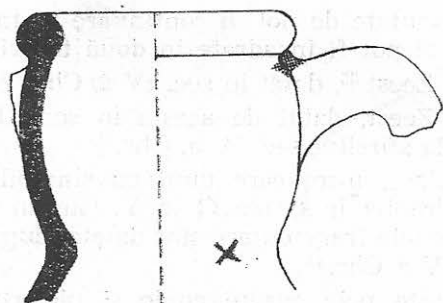
B

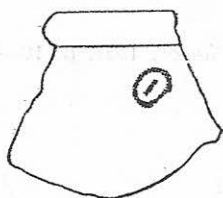
C

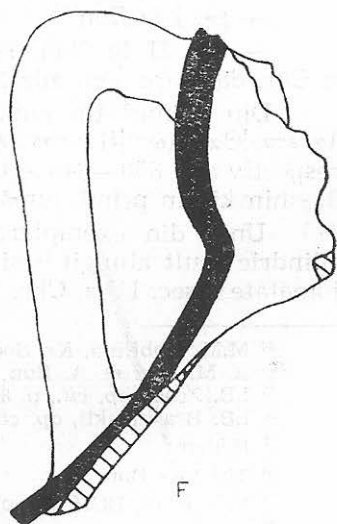
D

E

G

F

Planşa VI

Chios

tează raporturi comerciale ale Tomisului cu acest centru în sec. IV. a. Chr. comparativ cu alte descoperiri din sudul și centrul Dobrogei, sint cantitativ reduse.

Aceasta ne determină să atribuim un rol secundar importurilor heracleene la Tomis, care țin, probabil, de specificul milesian al coloniei.

Mai bine reprezentate — avînd în vedere și un număr apreciabil de ștampile din sec. IV a. Chr., sint relațiile comerciale cu insula *Thasos*. Documentate din al doilea sfert al sec. IV a. Chr. aceste importuri sint precedate de exemplare timpurii ale unor amfore atribuite cercului thasian. Ne referim la trei gîturi de amfore dintr-o pastă cărămizie, cu mica în palete fine, caracteristică Thasos-ului. Gîturile sint scurte, lărgite la partea inferioară, buze cu profil triunghiular și torți scurte cu alveole la bază. Toate prezintă dungi de vopsea roșie la partea superioară, iar unul din fragmente are o dungă circulară, lată, din aceeași vopsea, la joncțiunea inferioară a torții. Lor li se alătură un fragment de picior, de formă tronconică, diametrul de 6 cm la bază și cu o talpă circulară plată, prezentînd o concavitate în interior.

Fragmentele aparțin unui tip de amforă cu corp larg, din jurul Thasos-ului, din sec. V a. Chr., pl. V și VI, fig. 15 la Zeest. Astfel de amfore s-au aflat la Fanagoria într-un depozit de 25 de piese de acest tip și de Chios³³. O amforă asemănătoare s-a găsit și în tumulul XXII de la Histria, datat către mijlocul sec. V a. Chr. De asemenea, exemplarele de la Tomis s-au găsit împreună cu amforele cu gît umflat de Chios, analizate mai sus.

Amforele *propriu-zis thasiene* discutate de noi în continuare se înscriu formei bitronconice recunoscute și pot fi încadrate în două tipuri :

— tip I la Bon³⁴, respectiv 20 la Zeest³⁵, datat în sec. IV a. Chr.³⁶ ;

— tip II la Bon, respectiv 21 Zeest, datat de acesta în sec. III a. Chr. dar care a circulat, se pare, și la sfîrșitul sec. IV a. Chr.³⁷.

Din primul tip notăm 5 exemplare, între care unul cu ștampila $\Lambda\alpha\gamma\epsilon\tau\alpha\varsigma|\Theta\alpha\sigma\iota(\omega\nu)|\Pi\alpha\upsilon\sigma\alpha\nu\iota(\eta\varsigma)$ ³⁸, încadrabilă în grupa G la Y. Garlan³⁹ respectiv anii 350—340 a. Chr. ; recipientele fragmentare sint datate, după Brashinskii, în prima jumătate a sec. IV a. Chr.⁴⁰.

Unul din exemplare se deosebește prin corpul conic și piciorul cilindric mult alungit⁴¹ și apare în alte părți cu ștampile tot din prima jumătate a sec. IV a. Chr.⁴².

³³ M.M. Kobilina, Kr. Soob., 37, 1951, p. 234, fig. 77.

³⁴ A.-M. Bon et A. Bon, *Les timbres amphoriques de Thasos*, 1957, p. 16—19.

³⁵ I.B. Zeest, *op. cit.*, p. 83 și tabl. VII—VIII.

³⁶ I.B. Brashinskii, *op. cit.*, p. 19.

³⁷ *Ibidem*.

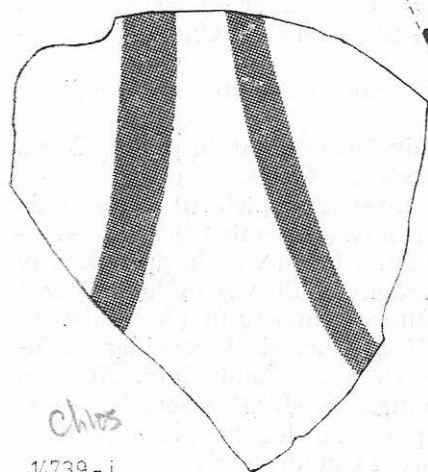
³⁸ Tip 1344 Bon.

³⁹ Y. Garlan, BCH, Suppl. 13, 1986, în special p. 231—262.

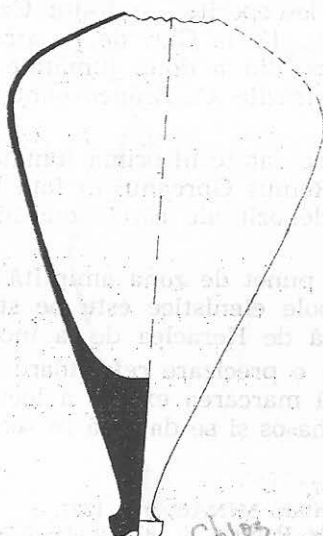
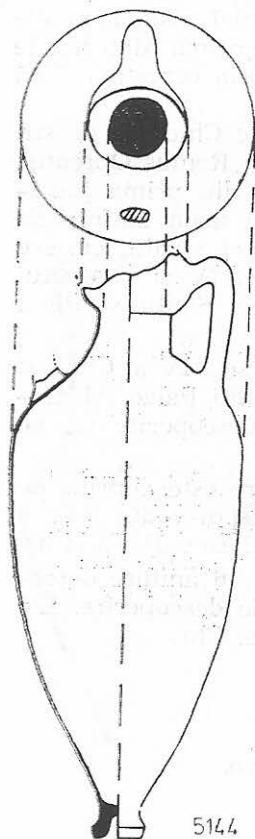
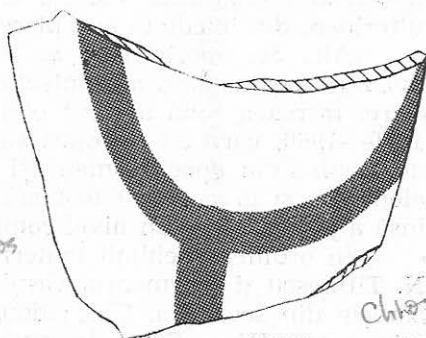
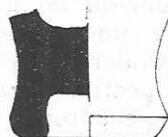
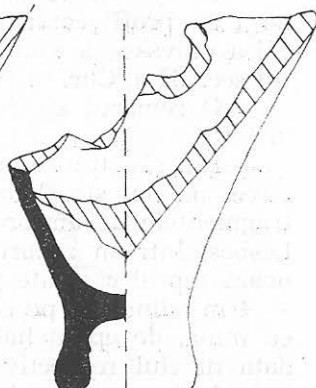
⁴⁰ Vezi mai sus, nota 36.

⁴¹ A.-M. Bon, A. Bon, *op. cit.*, p. 8, fig. 3/3.

⁴² I.B. Brashinskii, *op. cit.*, catalog nr. 35.

14739-c Chios

În tipul II de amfore încadrăm 3 exemplare caracterizate prin corp larg, cu profil conic și gît cilindric, lărgit la bază. Descoperirile de la Elisavetovskoe le stabilesc datarea la sfîrșitul sec. IV. a. Chr. — începutul sec. III a. Chr.⁴³.

O remarcă specială datorăm exemplarelor provenite din complexe închise.

Din săpătura de control stratigrafic din 1959—1960 de pe str. Elena Pavel (actual str. Muzeelor) provin amforele de Chios cu gîtul umflat, fragmentele de amfore atribuite cercului thasian și piciorul amforei de Lesbos. Într-un raport de săpătură din vremea respectivă⁴⁴ se consemnează faptul că toate provin de pe un singur nivel (NI), la aproximativ — 4 m adîncime, pe care s-a aflat și un fragment de vas indigen, lucrat cu mîna, de epocă hallastatiană tîrzie. Autorul raportului (A. Aricescu) data nivelul respectiv la începutul sec. V a. Chr. și îl considera „deocamdată ca cel mai timpuriu nivel de viață al Tomisului“. Reluînd această apreciere noi lărgim datarea nivelului la sfîrșitul sec. VI — al doilea sfert sau mijlocul sec. V a. Chr. și-l punem în legătură cu săpăturile ulterioare din imediata apropiere, de la Parcul Catedralei⁴⁵.

Alte descoperiri care au făcut obiectul lucrării noastre provin tot din zona peninsulară a Tomisului, dar din contexte arheologice mai puțin clare. Întreaga zonă a făcut obiectul unor săpături de salvare între anii 1959—1960, care au prilejuit surprinderea precisă numai a două nivele de locuire din epoca romană și respectiv, romano-bizantină. Materialele elenistice și grecești au fost aflate pe aproape toată aria cercetată, fără însă a putea forma un nivel compact-uniform⁴⁶.

În ordinea vechimii materialului notăm amfora de Chios de pe str. N. Titulescu și fragmentul vasului de Lesbos de pe str. Remus Opreanu, ambele din sec. V a. Chr.; două amfore de Heraclea din prima jumătate a sec. IV a. Chr., descoperite, pe b-dul Carpați; două amfore de Thasos de la mijlocul sec. IV a. Chr. de pe str. Diane și alte amfore de Heraclea și de Thasos din a doua jumătate a sec. IV și începutul sec. III a. Chr. de pe străzile C. Brâncoveanu, Maior Sonțu și Piața Ovidiu.

Un grup de 8 amfore datate în prima jumătate a sec. IV a. Chr. au fost descoperite pe str. Remus Opreanu, în fața hotelului Palace și provin, probabil, dintr-un depozit ale cărei condiții de descoperire nu ne sînt suficient le clare.

Cel mai îndepărtat punct de zona amintită și care este cuprins de altfel, în aria de necropole elenistice este pe str. Despot-vodă unde a fost descoperită o amforă de Heraclea de la începutul sec. IV. a. Chr.

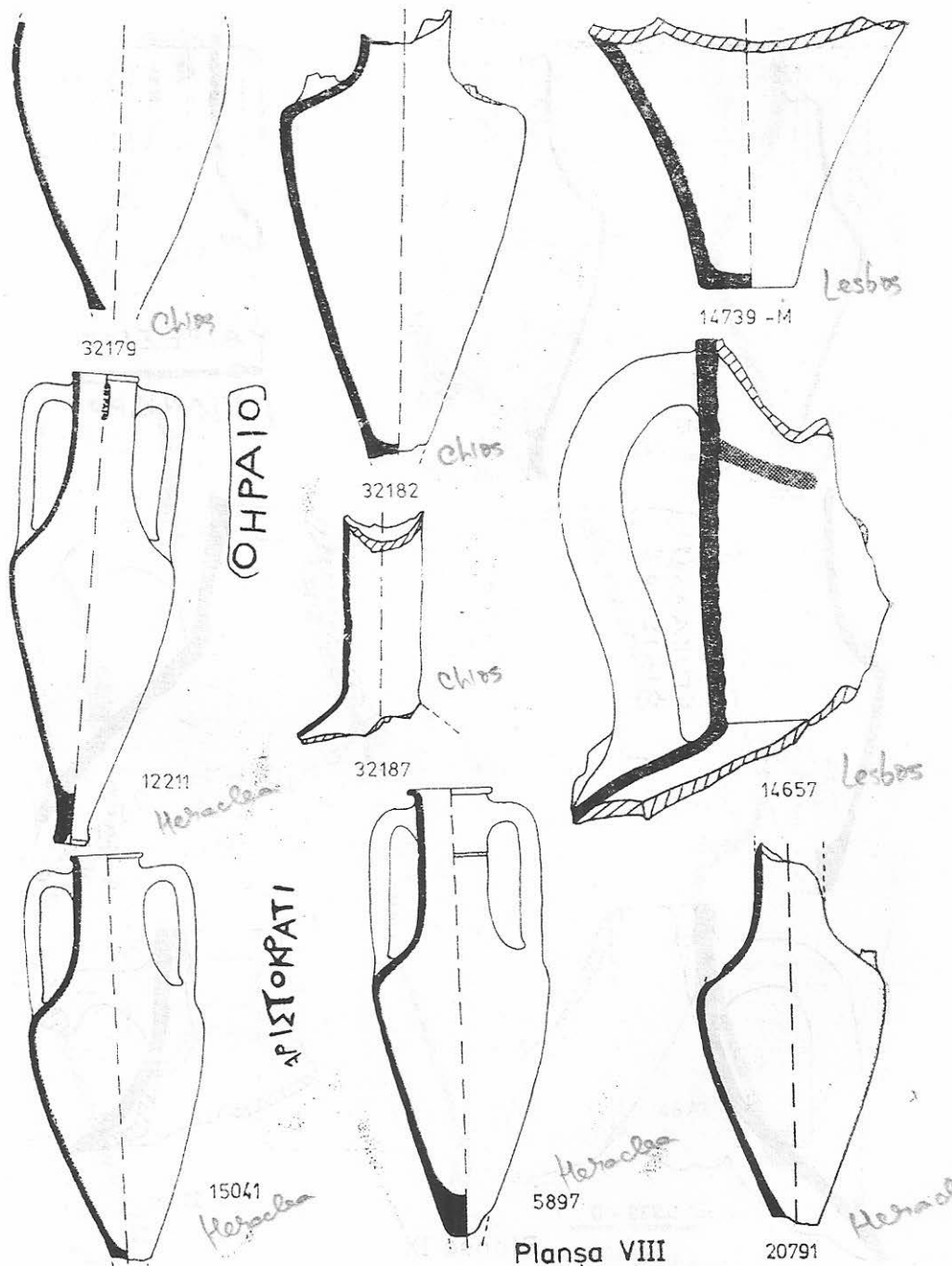
Nu putem face nici o precizare referitoare la alte 6 amfore descoperite la Tomis, dar fără marcarea exactă a locului de descoperire. Ele provin din Heraclea și Thasos și se datează în sec. IV a. Chr.

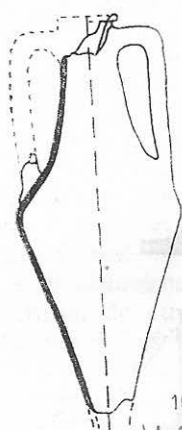
⁴³ Vezi mai sus, nota 37.

⁴⁴ Serviciul de documentare MINAC, inv. 1327.

⁴⁵ A. Rădulescu și colab., Pontica, 8, 1975, p. 34—37.

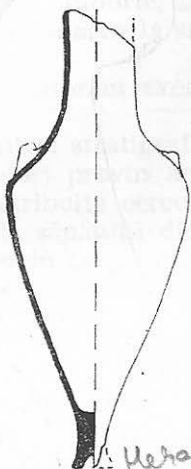
⁴⁶ Notație în același raport (inv. 1327), p. 30 (Doina Galbenu).

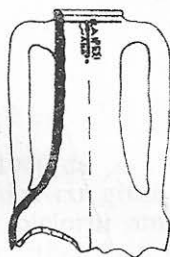
15919

Heraclea

15799

Heraclea

ΧΑΙΡΕΣΙΟΣ

ΛΠΑΝΔΡΟ

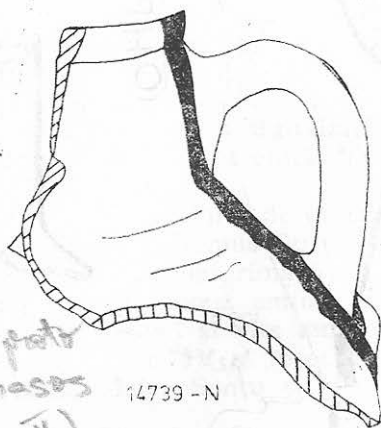
14837

Heraclea

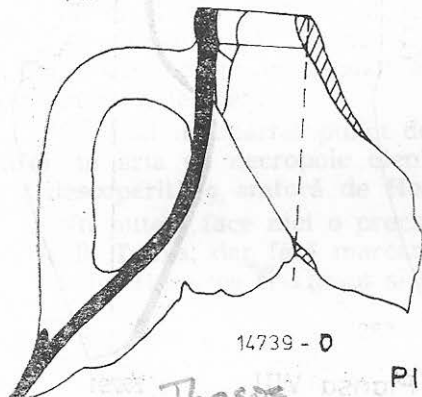
ΕΓΙΚΑΛΛΙΣ
ΦΙΛΙΣΚΟΣ

6669

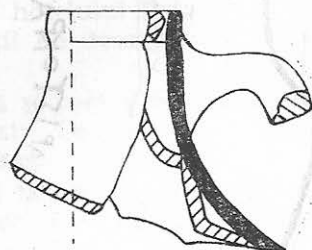
Heraclea

14739 - N

photo
Thasos
(c.v.)

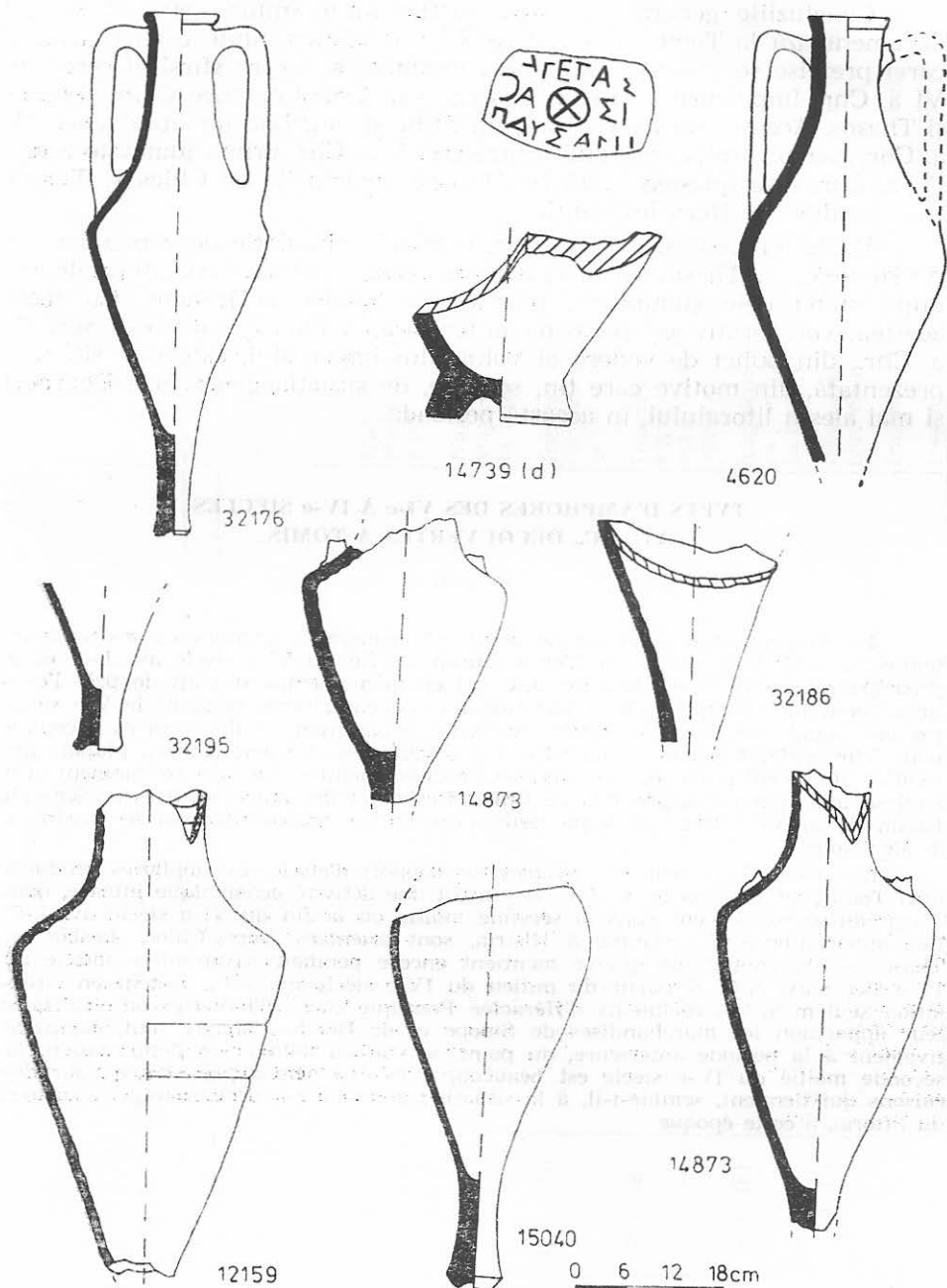
14739 - O

photo Thasos
(c.v.)

14739 - P

photo Thasos
(c.v.)

Planşa IX

Planşa X

Concluziile generale pe baza materialului amforic studiat de noi documentează la Tomis în sec. V a. Chr. o vie activitate economică, ale cărei premise se plasează în a doua jumătate sau spre sfârșitul secolului VI a. Chr. Importurile, ca și la Histria, sînt orientate spre Chios, Lesbos și Thasos. Această caracteristică se menține și în prima jumătate a sec. IV a. Chr. Demonstrativ, raportul dintre sec. V a. Chr. prima jumătate a sec. IV a. Chr. este quasiegal : 15/16. Pe lângă mărfurile de Chios și Thasos apar produse de Heracles Pontică.

De la mijlocul sec. IV a. Chr. rămîn în circulație doar recipientele de Heraolea și Thasos și apar, cum am putut constata cu alte prilejuri, după materialele ștampilate, mărfuri de Sinope și Rhodos. Cu toate acestea, comparativ cu perioada anterioară, a doua jumătate a sec. IV a. Chr., din punct de vedere al volumului importului, este mai slab reprezentată, din motive care țin, se pare, de situația generală a Dobrogei și mai ales a litoralului, în această perioadă.

TYPES D'AMPHORES DES VI-e À IV-e SIÈCLES AV. J.-C., DÉCOUVERTES À TOMIS

Résumé

L'ouvrage met en question un nombre considérable d'amphores des premiers temps de l'existence de la cité Tomis, durant la fin du VI-e siècle av. J.-C. et la première moitié du V-e siècle av. J.-C., et en même temps suivant de près l'évolution continue des types ou la parution de nouveaux types pendant le V-e siècle (seconde moitié) et le IV-e siècle av. J.-C., appartenant à des centres reconnus pour leur commerce dans la Mer Noire. Le matériau provient pour la plupart des fouilles de vérification et de sondage, restées inédites jusqu'à ce moment. On analyse tour à tour les produits de Chios, Lesbos et des autres centres anciens du bassin de la Mer Egée, ainsi que ceux plus tardifs englobant aussi le bassin de la Mer Noire.

Les conclusions générales ayant pour support d'étude les amphores prouvent qu'à Tomis, au V-e siècle av. J.-C. il y avait une activité économique intense, dont les prémisses se placent dans la seconde moitié ou la fin du VI-e siècle av. J.-C. Les importations, tout comme à Histria, sont orientées vers Chios, Lesbos et Thasos — caractéristique qui se mentient encore pendant la première moitié du IV-e siècle av. J.-C. À partir du milieu du IV-e siècle av. J.-C., restent en circulation seulement les récipients d'Héraclée Pontique et de Thasos et on voit faire leur apparition les marchandises de Sinope et de Rhodos. Malgré tout, comparativement à la période antérieure, du point de vue du volume de l'importation, la seconde moitié du IV-e siècle est beaucoup plus faiblement représentée pour des raisons qui tiennent, semble-t-il, à la situation générale de la Dobroudja et surtout du littoral, à cette époque.

TABELUL AMFORELOR DE SEC. VI-IV a.Chr. DESCOPERITE LA TOMIS

Nr. crt.	Nr. inv.	Loc de descoperire	Centru de producție	Tipologie	Observații	Planșa
1.	2.	3.	4.	5.	6	7
1.	14739 (A)	Tomis, 1960, str. Muzeelor, c. 12 g	Chios	Grace, <i>Amphoras</i> , fig. 44, ex. 3; Boulter, nr. 150 Histria, II, pl. 52	fragment gît ; cerc pictat	Pl. I, VI (A)
2.	14739 (B)	"	"	"	fragment gît ; urmele unei dungi roșii sub buză și pe corp	Pl. I, VI (B)
3.	14739 (C)	"	"	"	fragment gît ; dungă de vopsea roșie sub buză și la baza torților	Pl. I, VI (C)
4.	14739 (D)	"	"	"	fragment gît ; dungă lată de vopsea roșie sub buză și pe corp	Pl. I, VI (D)
5.	14739 (E)	"	"	"	fragment gît ; dungă de vopsea roșie sub buză ; ur- mele literei X cu aceeași vopsea	Pl. I, VI (E)
6.	14739 (F)	"	"	"	fragment gît ; angobă ușoa- ră ; urme de vopsea roșie la baza torții	Pl. I, VI (F)
7.	14739 (G)	"	"	"	fragment gît ; pictat un cerc cu punct în interior	Pl. I, VI (G)
8.	14739 (H)	"	"	"	fragment gît	Pl. I (H)
9.	14739 (I)	"	"	"	fragment buză	Pl. II (I)

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
10.	14739 (J)	"	"	Histria, II, p. 159, XII/11	fragment pansă; angobă albă; desen radiar cu vopsea roșie	Pl. VII (J)
11.	14739 (K)	"	"	"	fragment pansă; urme de desen cu vopsea roșie	Pl. VII (K)
12.	14739 (L)	"	"	"	fragment pansă; urme de desen cu vopsea roșie	Pl. II (L)
13-15.	14739 (a-b-c)	"	"	"	fragmente a trei picioare de amfore; formă cilindrică, ușor evazată; interior concav	Pl. VII (a, b, c)
16.	5144	Tomis, str. N. Titulescu	"	Grace, <i>Amphoras</i> , fig. 44 (ultimul exemplar); Zeest, KTB, pl. IV/11-v	exemplar întregibil	Pl. II, VII
17.	32178	Tomis, str. Remus Opreanu	"	Zeest, KTB, pl. IV/12; Grace, <i>Amphoras</i> , fig. 45 (penultimul exemplar)	partea inferioară a unei amfore de mari dimensiuni; corp conic; picior rotunjit	Pl. II, VII
18.	32183	"	"	Zeest, KTB, pl. V/14; Grace, <i>Amphoras</i> , fig. 46; Lazarov, tip D	partea inferioară și piciorul; profil conic	Pl. II, VII
19.	32179	"	"	"	fragment din corp; profil conic	Pl. II, VIII
20.	32182	"	"	"	fragment din corp; profil conic	Pl. II, VIII
21.	32187	"	"	"	gît cilindric, înalt	Pl. III, VIII
22.	14739 (M)	Tomis, 1960, str. Muzeelor, c. 12 g	Lesbos	Zeest, KTB, pl. II/8-v	partea inferioară și piciorul; talpa plată	Pl. III, VIII (M)

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
23.	14657	Tomis, 1959, str. Remus Opreanu	"	Histria, II, pl. 86, XXII, 2	fragment gît și toartă ; forme cilindrice	Pl. III, VIII
24.	12211	Tomis, 1965, str. Despot vodă	Heraclea Pontică	Brashinskii, 1980, tip I A	exemplar întreg ; ștampilă englică pe gît : Θηραιο	Pl. III, VIII
25.	15041	Constanța, passim	"	<i>Ibid.</i> , tip I	lipsă partea inferioară cu piciorul și fragmente din buză ; ștampilă englică pe toartă ; Αριστοκράτο[s]	Pl. III, VIII
26.	5897	"	"	<i>Ibid.</i> , tip I A	lipsă partea inferioară a pansei și piciorul	Pl. III, VIII
27.	20790	Tomis, 1972, b-dul Carpați	"	<i>Ibid.</i> , tip I	lipsă partea superioară a gîtului și o toartă ; de ase- menea, piciorul	Pl. III
28.	20791	"	"	"	lipsă partea superioară a gîtului, torțile și piciorul	Pl. VIII
29.	15799	Constanța, colecția Slobozeanu	"	<i>Ibid.</i> , tip I A	lipsă partea superioară a gîtului și torțile	Pl. III, IX
30.	14837	Tomis, 1959, str. Maior Sonțu	"	<i>Ibid.</i> , tip II	vasul rupt la nivelul ume- rilor ; ștampilă : Χαιρέσιος ἐπὶ Ἀνδρο[νί(kou)]	Pl. IV, IX
31.	6669	Constanța, 1959, passim	"	"	lipsă torțile și partea in- ferioară a piciorului ; ștam- pilă : ἐπὶ ΚαλλιουΦίλισκος	Pl. IV, IX
32.	16919	Constanța, 1967, Sfatul regional	"	<i>Ibid.</i> , tip. III	lipsă partea superioară a gîtului și o toartă : de ase- menea, piciorul. Pe umăr, semnul X cu vopsea roșie	Pl. IV, IX

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
33-35.	14739 (N, O, P)	Tomis, 1969, str. Muzeelor, c. 12 g	Thasos	Proto-thasiene ; Zeest, KTB, V, VI/15 ; Brashinskii, 1980, nr. 31	fragmente din gîtul și cor- pul unor amfore prototha- siene ; buze cu profil tri- unghiular ; torți scurte cu alveole la bază	Pl. IV, IX (N, O, P)
36.	32176	Tomis, str. Remun Opreanu	"	Bon, tip I ; Zeest, KTB, IX/20 i ; Brashinskii, 1980, nr. 35	exemplar întreg ; buză Pridik	Pl. V, X
37.	14739 (d)	Tomis, 1960, str. Muzeelor, c. 12 g	Thasos		picior tronconic, talpă pla- tă cu interior concav ; aparține probabil unui tip de amforă pithoid	Pl. X
38.	4620	Tomis, 1959, str. Dianeii	Thasos	Zeest, KTB, pl. VII/20-a	exemplar fragmentar ; ștampilă tip Bon, 1344 (350—340 a. Chr.)	Pl. V, X
39.	15040	"	"	Bon, fig. 3/3	exemplar fragmentar ; se păstrează partea inferioară și piciorul	Pl. V, X
40.	32185	Tomis, str. Remus Opreanu	"	Zeest, KTB, pl. VIII/20-a	exemplar fragmentar ; se păstrează partea inferioară și piciorul	Pl. V, X
41.	32186	"	"	Zeest, KTB, 20 (biconic)	fragment din partea infe- rioară a vasului	Pl. V, X
42.	4873	Constanța, passim	"	Zeest, KTB, 21 (= Bon, tip II)	lipsă partea superioară a gîtului, torțile și piciorul	Pl. V, X
43.	14873	"	"	"	lipsă partea superioară a vasului și piciorul	Pl. III, X
44.	12159	Tomis, 1965, str. C. Brîncoveanu	"	"	lipsă partea superioară a gîtului, torțile și piciorul	Pl. V, X